कृन्तति स्त्रीपुंसयोः प्राणांश्छेदयतीति कृती च्छेदन इति धात्वर्थानुसारादन्वर्था सम्मुखकर्त्तरीयं मृत्युदारिद्र्यशोकदा भवेत् । यदाह नारदः "लग्नाभिमुखयोः पापग्रहयोर्ऋजुवक्रयोः । सा कर्त्तरीति विज्ञेया दम्पत्योर्गलकर्त्तरी । कर्त्तरीदोषसंयुक्तं यल्लग्नं तत् परित्यजेत् । अपि सौम्यग्रहैर्युक्तं गुणैः सर्वैः समन्वितमिति"। गर्गोऽपि ।"व्यये मार्गगतिः क्रूरो वक्री क्रूरो धने यदि । तौ च लग्नांशतुल्यौ च तदा घोराख्यकर्त्तरी" । यदा तु द्वितीये मार्गी द्वादशे च वक्री अथ द्वापपि क्रूरौ व्ययार्थस्थौ सन्तौ शीघ्रिणौ वा स्यातां तदा कर्त्तरी नास्त्येव । यदाह वशिष्ठः "लग्नस्य पृष्ठाग्रगयोरसाध्वोः सा कर्त्तरी स्यादृजुवक्रगत्योः। तावेव शीघ्रौ यदि व्यक्तचारौ न कर्त्तरी चेति पितामहोक्तिरिति" । इयं कर्त्तरी चन्द्रस्यापि द्रष्टव्या । यदाह कश्यपः "चन्द्रस्य कर्त्तरी तद्वच्छुभदृष्टा न दोषदेति"। परन्तु लग्नस्य चन्द्रस्य वा क्रूरग्रहमध्यगतत्वदोषोऽस्त्येव कर्त्तरीतोऽल्पफलः कन्यानाशकरत्वात् । यदाह वसिष्ठः ।"क्रूरग्रहमध्यगते लग्ने चन्द्रेऽथ वा करग्रहणम् । ते यमसदनाभिमुखं गमनञ्चेच्छन्ति कन्यायाः" इति कर्त्तरीदोषेऽन्यदप्यपवादान्तरं "पापौ कर्त्तरिकारकावित्यादिना स्वयं वक्ष्यति । अत्र लग्नादित्युपलक्षणात् सर्वेषामपि भावानां कर्त्तरीदोषोऽध्यवसेयः "यो यो भावः स्वामिदृष्टोयुतोवेत्यादिना" तुल्यन्यायत्वात् । तत्र लग्ने कर्त्तरी महादोषकरी लग्नभङ्गाधायकत्वात्तस्या अन्यत्र तादृशदोषाभाव इति तु तत्त्वम्"पी०धा०। अतःपरं राहुकेत्वोः पापग्रहत्वं व्यवस्थापितं तच्च केतुशब्दे विस्तरेण वक्ष्यते । अथ युतयोगापरपर्य्यायसंग्रहदोषः।"चन्द्रे सूर्य्यादिसंयुक्ते दारिद्र्यं मरणं शुभम् । सौख्यसापत्न्यवैराग्यं पापद्वययुते मृतिः"मु०चि०"सूर्य्ययुक्ते चन्द्रे दारिद्र्यं स्यात् । भौमादियोगे मरणादि फलं क्रमेण स्यादित्यर्थः पापग्रहराहित्येऽप्यशुभफलं राहुकेत्वोरपि द्रष्टव्यम् । यथाह नारदः "शशाङ्के ग्रहसंयुक्ते दोषःसंग्रहसंज्ञकः । सूर्य्येण संयुते चन्द्रे दारिद्र्यम्भवति ध्रुवम् । कुजेन मरणं व्याधिः सौम्येन त्वनपत्यता । दौर्भाग्यङ्गुरुणा युक्ते सापत्न्यम्भार्गवेण तु । प्रव्रज्या सूर्य्यपुत्रेण राहुणा कलहः सदा । केतुना सयुते चन्द्रे नित्यं कष्टंदरिद्रता । तस्मिन् संग्रहदोषे तु विवाहं नैव कारयेत्" । सापत्न्यं भर्त्तुरन्या भार्य्या स्यात् । अत्र गुरुबुधसाहित्यफलमशुभमुक्तम् ग्रन्थकर्त्रा तु वसिष्ठवाक्ये कस्यचिन्मताभिप्रायेण शुभफलमुक्तम् । यथोक्तं वसिष्ठेन "दारिद्र्यं रविणा कुजेन मरणं सौम्येन न स्युः प्रजा दौर्भाग्यं गुरुणा सितेन सहिते चन्द्रे ससापत्नकम् । प्रव्रज्याऽर्कसुतेन सेन्दुजगुरौ वाञ्छन्ति केचिच्छुभं द्व्याद्यैर्मृत्युरसद्ग्रहैः शशियुतैर्दीर्घः प्रवासः शुभैरिति" । अत एव श्रीपतिनोक्तम् । "शुभञ्च दम्भोलिभृदीज्यविद्भ्यामिति" दम्भोलिभृदीज्योजीवः । पापेति । पापद्वयेन युते उपलक्षणत्वात्पापत्रयादियुते मृतिरेव स्यात् । "पापद्वययुते चन्द्रे दम्पत्योर्मरणं ध्रुवमिति" नारदोक्तेः । बहुसौम्यग्रहयोगे तु बहुकालं पत्युर्देशान्तरेऽवस्थानं स्यात् तद्वाक्यमधुनैवाभिहितम् । अथास्य परिहारो नारदोक्तः । "स्वक्षेत्रगः स्वोच्चगोवा मित्रक्षेत्रगतो विधुः । युतिदोषाय न भवेद्दम्पत्योः श्रेयसे तदेति" । क्वचिद्वर्गोत्तम इति पठ्यते । कश्यपेनापि । "तुङ्गमित्रस्वराशिस्थः शुभयुक्तः शुभप्रदः । एवंविधः क्रूरयुतः सम्पूर्णफलदःशशीति" पी० धा० ।

अथ जन्मराशिलग्नयोरष्टमलग्नदोषं सापवादमाह ।

"जन्मलग्नभयोर्मृत्युराशौ नेष्टः करग्रहः । एकाधिपत्ये राशीशे मैत्रे वा नैव दोषकृत्" मु०चि० ।

"जन्मलग्नजन्मराश्योः सम्बन्धिनि मृत्युराशावष्टमलग्ने करग्रहोनेष्टः । यदाह नारदः "दम्पत्योरष्टमं लग्नं त्वष्टमोराशिरेव च । यदि लग्नगतः सोऽपि दम्पत्योर्निधनप्रदः। स राशिः शुभयुक्तोऽपि लग्नं वा शुभसंयुतम् । लग्नं विवर्ज्जयेत् यत्नात् तदंशांश्च तदीश्वरान्"इति । अत्र जन्मलग्ने जन्मराशौ च विशेषमाह कश्यपः । "इष्टं स्वजन्मलग्नं तज्जन्मराशिरनिष्टदः । लग्नगस्तु तयोः स्थानाच्छुभान्युपचयानि वै" इति। नारदोऽपि "जन्मराश्युद्गमोनैव जन्मलग्नोदयः शुभः । तयोरुपचयस्थानं यदि लग्नगतं शुभमिति" । अथाष्टमलग्नदोषपरिहारमाह । एकेति जन्मराशिजन्मलग्नयोरन्यतरस्य विवाहलग्नस्य च स्वाम्यैक्ये सति यथा मेषवृश्चिकयोः, तथा तयोराशीश्वरयोः मैत्रे यथा सिंहमीनयोः । अत्र हि सूर्य्यगुर्वोरन्योन्यप्रीतिरस्ति । एतादृशविषये विवाहो लग्नाष्टमदोषकृत् न स्यात् । यदाह कश्यपः "जन्मेशाष्टमलग्नेशौ मिथो मित्रे व्यवस्थितौ । जन्मराश्यष्टमर्क्षोत्थदोषो नश्यति भावतः"इति पी०धा०। परिहारान्तरमाह "मीनोक्षकर्कालिमृगस्त्रियोऽष्टमं लग्नं यदा नाष्टमगेहदोषकृत् । अन्योन्यमित्रत्ववशेन सा वधूर्भवेत्सुतायुर्गृहसौख्यभागिनी" । "उक्षा वृषः स्त्री कन्या अन्ये प्रसि-